

A bántalmazott gyermekek – Gyermekjogok és gyermekbántalmazás

Pintér Ádám,

a Központi Statisztikai Hivatal
tanácsosa

E-mail: Adam.Pinter@ksh.hu

Tóth Judit Nikoletta,

a Központi Statisztikai Hivatal
osztályvezetője

E-mail:
JuditNikoletta.Toth@ksh.hu

A cikk szerzői a gyermekek bántalmazásának egyre inkább a társadalmi közbeszéd tárgyává váló kérdéskörét igyekeztek felderíteni, a Központi Statisztikai Hivatal rendelkezésére álló statisztikai adatok segítségével. A gyermekek testi, szexuális és lelki bántalmazástól mentes felnővekedése alapvető fontosságú minden társadalom számára, ahogy azt az ENSZ hazánk által is ratifikált Gyermekjogi Egyezménye kifejezi. A szerzők megvizsgálták, hogy az Egyezmény nyomán született hazai gyermekvédelmi törvény célkitűzéseinek megfelelően milyen hatékonysággal működik a gyermekvédelmi jelzőrendszer, milyen módszerekkel lehet megelőzni a bántalmazás kialakulását, és mit lehet tudni azokról az esetekről, amikor bűncselekmény gyanúja folytán a rendőrség látókörébe kerül egy-egy elhanyagolási, bántalmazási ügy. A bántalmazásról szóló szakirodalom áttekintése mellett a családsegítő központok, gyermekjóléti szolgálatok, gyámhatóságok, valamint a rendőrség adatai segítségével próbálják meg feltérképezni a jellemzően nagy látenciát mutató társadalmi jelenség kiterjedtségét, gyakoriságát és súlyosságát.

TÁRGYSZÓ:

Gyermekvédelem.

Gyermekbántalmazás.

Gyermekbántalmazáshoz köthető bűncselekmény.

DOI: 10.20311/stat2017.08-09.hu0847

A világon közel 200 ország – közöttük hazánk is – elfogadta az ENSZ (Egyesült Nemzetek Szervezete) alapvető gyermeki jogokat megfogalmazó egyezményét.¹ Ez a nemzetközi megállapodás alapértéknek tekinti a biztonsághoz való jogot, és ez alapján a világ minden országában ugyanazokat a mindenkit azonos módon megillető – lakóhelytől, életkörülményektől, nemzetiségi, etnikai, vallási, nemi hovatartozástól és egészségi állapottól független – gyermekjogokat kell biztosítani. Magyarországon a gyermeki jogok érvényre juttatása érdekében született meg – több más törvénnyel összhangban² – a máig is hatályos, többször módosított 1997. évi XXXI. törvény³ (Gyvt.), amely kitér a bántalmazással érintett gyermekek helyzetére is, megfogalmazva azt, hogy a gyermeknek joga van emberi méltósága tiszteletben tartásához, a bántalmazással – fizikai, szexuális vagy lelki erőszakkal –, az elhanyagolással és az információs ártalommal szembeni védelemhez. A gyermek védelme érdekében eljáró szakembereknek ezért – különösen a gyermek bántalmazásának felismerése és megszüntetése érdekében – egységes elveket és módszertant kell alkalmazniuk. Ez az egységes eljárásrend vonatkozik a gyermekjóléti alapellátást, a gyermekvédelmi szakellátást biztosítókra és a gyermek törvényes képviselőjének ellátásával, ügyeinek intézésével foglalkozó szervekre és személyekre is.⁴

1. A bántalmazás definíciója, módszertani problémák

A WHO (World Health Organization – Egészségügyi Világszervezet) becslése szerint világszerte 20 százalékra tehető azoknak a nőknek és 5–10 százalékra azok-

¹ 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről (https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99100064.TV).

² Többek között a 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300005.TV), valamint az 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról (https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99300003.TV).

³ 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról (https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700031.TV#ljb0id983c).

⁴ A Gyvt. 17. §-a értelmében a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjai a következő intézmények lehetnek: az egészségügyi szolgáltatást nyújtók, így különösen a védőnői szolgálat, a házi gyermekorvos, a személyes gondoskodást nyújtó szolgáltató, a köznevelési intézmények, a rendőrség, az ügyészség, a bíróság, a pártfogó felügyelői szolgálat, az áldozatsegítés és a kárenyhítés feladatait ellátó szervezetek, a menekülteket befogadó állomás, a menekültek átmeneti szállása, az egyesületek, az alapítványok és az egyházi jogi személyek, a munkaügyi hatóság, a javítóintézet, a gyermekjogi képviselő, a gyermekvédelmi és gyámügyi feladatkörében eljáró fővárosi és megyei kormányhivatal, valamint az állam fenntartói feladatainak ellátására a Kormány rendeletében kijelölt szerv.

nak a férfiaknak az aránya, akiket gyermekkorukban szexuális bántalmazás ért. Ennél is több azok aránya, akik gyermekként fizikai bántalmazást szenvedtek el. A bántalmazás negatív következményei akár egész életében végigkísérhetik az érintetteket, befolyásolják testi és lelki egészségüket, káros hatással lehetnek a tanulási teljesítményükre, munkahelyi és párkapcsolati problémákat okozhatnak. A WHO szerint a gyermekbántalmazás végső soron akár egy ország gazdasági és szociális lemaradásához is hozzájárulhat.⁵

A világszervezet megfogalmazásában a gyermekek bántalmazása és elhanyagolása a fizikai, érzelmi és/vagy szexuális visszaéléseken, valamint a hanyag bánásmódon túlmenően minden olyan kizsákmányolási formát is magába foglal, ami a gyermek egészségének, fejlődésének vagy méltóságának sérelmét eredményezi egy felelősségen, bizalmon vagy hatalmon alapuló kapcsolat keretében (*MOGYESZ* [2006]). A gyermek soha nem lehet felelős az őt ért bántalmazásért, ugyanakkor az átlagosnál jobban veszélyeztetettek a nem kívánt, a szülői elvárásoknak megfelelni nem képes, az átlagosnál többet síró, speciális szükségletekkel vagy az átlagostól eltérő fizikai jellemzőkkel rendelkező gyermekek. A bántalmazás nagyobb valószínűséggel fordul elő négy év alatti, illetve kamasz gyermekek esetében.

A szülőket tekintve jelentős kockázati faktor az újszülöttel való kapcsolat megteremtésének nehézsége, a saját gyermekkorban történt bántalmazottság, a gyermeki fejlődésre vonatkozó ismeretek hiányossága, az alkohol- és kábítószer-függőség, a bűnözői aktivitás, illetve a pénzügyi nehézségek. Növelheti a gyermekbántalmazás kockázatát a család közösségen belüli elszigeteltsége, a társadalmi, illetve a nemek közötti egyenlőtlenségek, a megfelelő lakhatás hiánya, a munkanélküliség, valamint a gyermekek védelmére szolgáló társadalmi és jogi normák fejletlensége (*WHO* [2016]).

Különbséget teszünk a gyermekbántalmazás aktív (cselekvő) és passzív (elhanyagoló) magatartásformája között, valamint aszerint, hogy a bántalmazás/elhanyagolás a családon belül vagy a családon kívülről fenyegeti a gyermeket. A cselekvő bántalmazás történhet fizikailag, a gyermeknek szándékosan vagy gondatlanul okozott sérülés, fájdalom révén; érzelmileg, rendszeresen, hosszú időn át alkalmazott rossz bánásmóddal, amely káros hatással lehet a gyermek érzelmi fejlődésére; de történhet szexuálisan is, ha a gyermeket olyan szexuális tevékenységbe vonják be, amelyet koránál fogva megérteni nem tud. Az elhanyagolás ugyancsak lehet érzelmi vagy fizikai jellegű, előbbi esetben a gyermektől az érzelmi kötődés, biztonságérzet kialakulásának lehetőségét tagadják meg, utóbbi esetben a gyermek fizikai és higiénés szükségleteinek kielégítetlensége, az orvosi ellátás késleltetése valósítja meg a passzív bántalmazást (*MOGYESZ* [2006]).

A gyermekbántalmazásról szóló adatok szisztematikus és nemzetközileg összehasonlítható gyűjtésének több módszertani akadály van, így például a bántalmazás

⁵ http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/child/en/

definíciójának az országonként tapasztalható eltérései, a vizsgált bántalmazási formák különbségei, a hivatalos statisztikák által lefedett területek, valamint a lakossági és önbevallásos felmérések változó lefedettsége és minősége. Ugyancsak jelentős eltéréseket okozhat a szülők neveléssel kapcsolatos attitűdjeinek eltérése attól függően, hogy a gyermeknevelésre, mint a gyermek irányításának vagy fegyelmezésének a képességére gondolnak-e, és ennek megfelelően adott esetben bántalmazó módon lépnek fel. A mai szülőkből a szigorúság és az engedékenység közötti ingadozás figyelhető meg, de a testi fenyegetés, mint fegyelmezési eszköz még sokáig nem fog kikopni a szülők eszköztárából (*Katonáné Pehr* [2012]).

Az adatgyűjtést a gyermekbántalmazásról jelentősen megnehezíti a jelenség nagyfokú látenciája, amelyhez szintén hozzájárulhat a családok már említett közösségi elszigeteltsége, a gyermekeknek a velük szemben alkalmazott szülői bánásmóddal kapcsolatos kételyeinek hiánya, az elszenvedett sérelmek elpanaszolásának megtiltása a bántalmazó részéről, illetve a társadalmi szintű viszolygás a családok belügyeibe való beavatkozástól. Ezzel együtt a felderített bántalmazások száma évről évre növekszik. Egyes kutatások arra utalnak, hogy nemcsak a látencia csökken, hanem a bántalmazásban érintett gyermekek valós száma is nő.

Magyarországon az 1990-es évek közepén 15 ezer körüli bántalmazási esetet jelentettek a gyermekvédelmi szerveknek, de becslések szerint ez az egyharmada lehet a tényleges bántalmazásoknak, a szakemberek szerint akár 25 elleplezett eset is juthat egy feltártra (*Vekerdy* [2005]). Jelen tanulmány célja az, hogy a bántalmazásról rendelkezésre álló statisztikai adatforrások összehasonlításával próbáljon meg rálátást biztosítani az egyébként nehezen felderíthető és magas látenciával jellemezhető jelenségre.

2. A gyermekbántalmazással kapcsolatos információk forrásai

A gyermekbántalmazás elterjedtségének vizsgálatához a WHO elsődlegesen a gyermeki halálokok számbavételét javasolja, ezen belül is az emberölés következtében elhunyt gyermekekét. A szervezet adatai szerint a világon évente 41 ezer gyermek válik emberölés áldozatává, ha azonban csak ezt az adatot vennénk figyelembe, jelentősen alábecsülnénk a probléma súlyosságát, tekintve, hogy a bántalmazás sokszor indirekt módon, esésen, megégésen vagy fulladáson át vezet halálhoz. A gyermekbántalmazás következtében elhunyt gyermekek számára vonatkozó becslések a figyelembe vett halálokok vagy a vonatkozási idő különbözősége miatt jelentősen eltérhetnek a témával foglalkozó egyes kutatásokban, tanulmányokban. Az ENSZ Gyermeksegélyezési Alapjának 2004-es felmérése szerint a vizsgált 27 országból az ötödik helyen áll-

tunk a bántalmazásból fakadó halálok átlagát tekintve (*Babity* [2005]). Hasonló eredménnyel zárult az OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development – Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet) kutatása is, amely szerint 2003 és 2005 között Magyarországon évente átlagosan 15, a gyermek elhanyagolásából, bántalmazásából vagy testi sérelemokozásból fakadó haláleset történt.⁶ Az Országos Gyermekegészségügyi Intézet módszertani ajánlásában évi körülbelül 30, a gyermekbántalmazás következtében elhunyt gyermekről tesz említést.⁷

Az egészségügyi statisztika tárgykörébe tartozó halottvizsgálati bizonyítványok alapján 2015-ben hazánkban a kiskorú⁸ lakosság köréből 9 gyermek halála következett be olyan közvetlen külső ok miatt, amely szándékosan okozott testi sértésre⁹ vezethető vissza, közülük 3 kisgyermek egy éven aluli volt. Az egészségügyi ellátórendszer a halálozási statisztikákon túlmenően is a bántalmazással kapcsolatos információk hasznos forrásául szolgálhat. Amennyiben ugyanis a bántalmazás, elhanyagolás sérülésekkel, alultápláltsággal jár együtt, az orvosi vizsgálatok alkalmasak lehetnek a tünetek okainak feltárására. Noha a családon belüli erőszak, bántalmazás áldozatai legnagyobb eséllyel az egészségügyi intézményeknek tudnak a látókörébe kerülni, a tapasztalatok alapján az egészségügyi dolgozók gyakran nem tesznek eleget jelzési kötelezettségüknek.

Magyarországon az 1990-es évek közepén 15 ezer körüli bántalmazási esetet jelentettek a gyermekvédelmi szerveknek, ebből azonban jellemzően kevesebb, mint 20 százalék származik az egészségügyi intézményekből. Becslések szerint ez a szám is csupán egyharmada lehet a tényleges bántalmazásoknak, egyes szakemberek pedig úgy vélik, akár 25 elleplezett eset is juthat egy feltártra.¹⁰

A bántalmazási esetek felderítése során a nyomozhatóságok által alkalmazható jogkörök a legszélesebbek, ebből kifolyólag a büntetőeljárások során keletkező adatok jóval hitelesebbek más típusú adatgyűjtésekenél. A magas fokú látencia és az egyes büntetőjogi tényállások ügyében a nyomozásokhoz szükséges magánindítvány gyakori hiánya miatt azonban a bűnügyi statisztikák mégis sokszor csak a „jéghegy csúcsának” tekinthetők (*Árki–Scheiber–Kovács* [2013]).

A teljes kép ismeretéhez nélkülözhetetlen információkhoz, a látencia mértékének becsléséhez az áldozatoktól, sértettektől lakossági felvételeken keresztül lehet hozzájutni. E téren hazánkban nincsenek rendszeres adatgyűjtések, így az eseti felmérések nem egységes módszertana, a témák eltérő megközelítésmódja, fókuszra korlátozza a

⁶ http://www.gyermekbantalmas.hu/images/stories/pdfek/OECD_-_Social_Policy_Division_-_Directorate_of_Employment_Labour_and_Social_Affairs.pdf

⁷ Gyermekbántalmazás és elhanyagolás. Módszertani ajánlás tervezet. OGYEI. http://www.ogyei.hu/upload/files/gyermekb_modszertani_ajanlas.pdf

⁸ Az a személy, aki a 18. életévét még nem töltötte be, kivéve, ha házasságot kötött.

⁹ Az X85–Y09 BNO-kód hierarchiájába, a testi sértés kategóriába sorolt mortalitási esetek.

¹⁰ http://www.gyermekbantalmas.hu/images/stories/pdfek/OECD_-_Social_Policy_Division_-_Directorate_of_Employment_Labour_and_Social_Affairs.pdf

levonható következtetések hasznosíthatóságát, mind az időbeli, mind a nemzetközi összehasonlíthatóságot. Időnként vannak olyan – nemzetközi szervezetek által koordinált – harmonizált felvételek, amelyek adatgyűjtés-módszertani szempontból összehangoltak, így „csak” a kulturális, illetve jogrendbeli különbségek korlátaival kell számolni.

Az UNICEF felmérés eredményei

Az UNICEF (United Nations International Children’s Emergency Fund – Egyesült Nemzetek Nemzetközi Gyermek Gyorssegélyalapja) magyar szervezete 2016-ban online kérdőívvel mérte fel a bántalmazással, bántalmazottakkal kapcsolatos magyarországi helyzetet.¹¹ Kérdőívüket egy hónap alatt közel 7 000 nagykorú töltötte ki. A válaszadók 83 százaléka tisztában volt azzal, hogy hazánk ratifikálta az ENSZ Gyermekjogi egyezményét, de ennek ellenére minden ötödik válaszadójuk úgy gondolta, hogy a fizikai fenyegetést csak formájától függően tiltja törvény.

A felmérés adataiból kiderül, hogy a fizikai bántalmazásnak minősülő pofont és a gyermek bezárását a válaszadók 16, illetve 9 százaléka nem tartja bántalmazásnak.

A válaszadók 6 százaléka szerint nem minősül lelki gyermekbántalmazásnak az, ha azt mondja a gyermekének: „Bárcsak meg se születted volna”. Minden harmadik válaszadó szerint elfogadható, ha ráüvölt a gyermekére. A gyermek nyilvános megszégyenítésének kérdéséről minden nyolcadik válaszadó azt nyilatkozta, hogy az nem tartozik a gyermekbántalmazás kategóriájába.

A haláloki, az egészségügyi és a rendőrségi információk mellett a gyermekjóléti és gyermekvédelmi intézmények nyilvántartásai tartalmaznak információkat azokról a kiskorúakról, akiről a velük kapcsolatos gondozási tevékenység révén derült ki a bántalmazás. A gyermekjóléti szolgáltatást biztosítók a családgondozás során, a gyámhivatalok munkatársai pedig a büntetőeljárásokkal érintett esetekben és egyéb koordinációs feladataik ellátásakor szembesülnek a bántalmazott gyermekekkel. A teljes körű ellátást biztosító intézmények – jellemzően a családok átmeneti otthonai és a gyermekotthonok – alapvető szükségleteik biztosítása mellett az önálló és lehetőleg sikeres életvitelre igyekeznek felkészíteni a bántalmazásban érintetteket. A rendelkezésre álló adatok azonban ezen intézmények információi esetében is csak a

¹¹ <http://unicef.hu/wp-content/uploads/2016/05/Gyermekjogi-kutat%C3%A1s-2016-els%C5%91-adatok.pdf>

kiderült, és bizonyítást nyert bántalmazásra vonatkoznak. Az eltitkolt és a nehezen megállapítható, egyértelmű külső sérelmi jelet nem okozó esetek ismeretlenek és feltáratlanok, hosszú távú következményeik pedig megoldatlanok maradhatnak.

Jelen tanulmány elsősorban a gyermekvédelmi és az igazságügyi szakstatisztikák információi alapján nyújt képet a hatóságoknál, gyermekjóléti szolgálatoknál megjelent gyermekekről, és kísérletet tesz arra, hogy a róluk szóló adatokat egy összehasonlító keretbe helyezze.

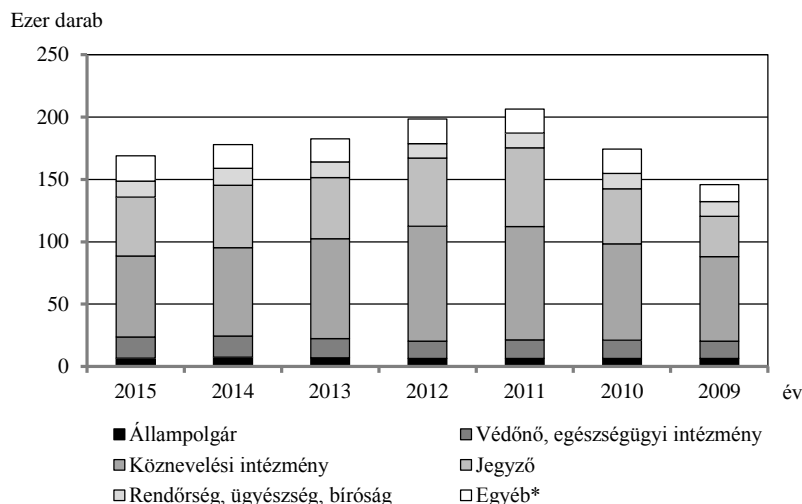
3. A gyermekvédelmi rendszer lehetőségei bántalmazás észlelése esetén

Magyarországon zéró tolerancia él a gyermekbántalmazás tekintetében, egy kiskorút tehát semmilyen formában nem lehet kitenni erőszaknak. Amennyiben ez az eshetőség felmerül, az azonnali hatósági intézkedést von maga után. A probléma érzékenysége, a társadalom reakciói és a láthatatlan esetek felderítésének érdekében a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtók és a gyámhatóságok a gyermek bántalmazását, elhanyagolását jelző intézmények, személyek adatait zártan kezelik, ugyanakkor a névtelenül érkező jelzéseket is kötelesek kivizsgálni. A kivizsgáláshoz és kezeléshez a gyermekjóléti alapellátást és a szakellátást biztosítók, valamint a gyámhivatalok is törvényben meghatározott jogosítványokkal rendelkeznek.

Települési szinten kötelezően ellátandó feladatként a gyermekjóléti szolgálatoknak – 2016-tól család- és gyermekjóléti szolgálatoknak – elsődleges szerepe van a gyermekeket veszélyeztető problémák felderítésében, megelőzésében, illetve megoldásában. Ennek érdekében a szolgálatok olyan észlelő- és jelzőrendszert működtetnek, amelyben a gyermekekkel napi szinten és rendszeresen találkozó, foglalkozó egészségügyi és oktatási intézmények együttműködnek a különböző hatóságokkal. A gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjainak törvényben rögzített feladata a gyermek veszélyeztetettségének figyelése és kezelése, különösen a gyermekkel való rossz bánásmód – bántalmazás, elhanyagolás – eseteinek feltárása és jelentése a gyermekjóléti szolgálatok számára. A szolgálatok kötelezettsége ezen jelzések rögzítése, a veszélyeztetett gyermekek problémáinak kezelése és a megoldások keresése. A 2015. évben mintegy 169 ezer, a kiskorúak veszélyeztetettségére utaló jelzés érkezett a jelzőrendszer tagjaitól a gyermekjóléti szolgálatokhoz, ami azt jelenti, hogy a probléma a kiskorúak közel 10 százalékát érintette.

A gyermekjóléti szolgálatokhoz a legtöbb bejelentés a köznevelési intézményektől és az jegyzőktől, illetve az egészségügyi szolgáltatóktól érkezik, ők szolgáltatják együttesen a jelzőrendszeren keresztül befutó jelzések 76 százalékát.

1. ábra. A gyermekjóléti szolgálatokhoz beérkező jelzések küldőjük szerint, 2009–2015

* Egyéb szervezetek például a személyes gondoskodást nyújtók, a napközbeni ellátást biztosítók, az átmeneti gondozást biztosítók.

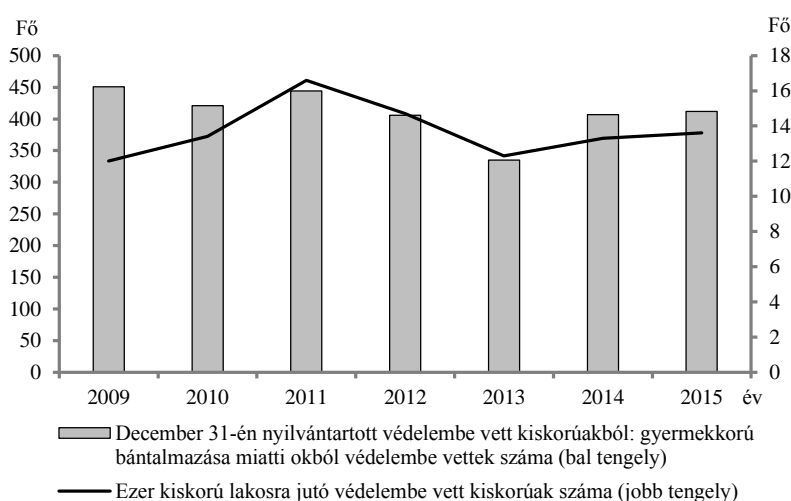
Forrás: Itt, továbbá a 2. ábránál, valamint a 2. és 3. táblázatnál a KSH 1775. számú OSAP-adatgyűjtése (Országos Statisztikai Adatfelvételi Program): A gyermekjóléti alapellátások működési adatai.

A gyermekbántalmazás, az elhanyagolás meghatározása, súlyosságának eldöntése, valamint az esetleges eljárások megindítása a gyermekjóléti szolgáltatásokban, a gyámhivataloknál és szakellátó intézményekben foglalkoztatottak feladata. A feltárt eseteknél alkalmazható hatósági intézkedések egyike a védelembe vétel, amely elrendelésének illetékessége 2013-tól a települési önkormányzatok jegyzőitől a járási gyámhivatalokhoz került át. Az intézkedés lényege, hogy amennyiben a gyermek veszélyeztetettségét észlelik, a gyermekjóléti szolgáltatást biztosítók és a gyámhivatal kiemelt figyelme mellett a gyermek megfelelő támogatásokkal a saját családjában élhet tovább. Jellemző ezekben az esetekben az, hogy a szülőt a magatartásának vagy életkörülményeinek megváltoztatására szólítják fel, és esetlegesen egészségügyi vizsgálatra, illetve a gyermek számára napközbeni ellátások – jellemzően bölcsőde – igénybevételére kötelezik. A védelembe vételi eljárásokat az esetek felénél a szülőnek felróható magatartási okból rendelik el. A 2009 és 2015 közötti időszakban ezer kiskorúra jellemzően 12–17 védelembe vett kiskorú jutott. A kiskorúak és a védelembe vettek számának és arányának mérséklődése ellenére sem csökkent azoknak a gyermekeknek a száma, akik fő okként bántalmazás miatt kerültek az illetékes szervek látókörébe.

Abban az esetben, ha a bántalmazás olyan mértékű, hogy a kiskorú kiemelése a családjából elkerülhetetlen, a gyermeket nevelőszülőnél vagy – ha erre nincs lehető-

ség – gyermekotthonban helyezik el. A családból történő kiemeléskor 2015-ben 277 kiskorú esetében a bántalmazást, további 2 581 kiskorúnál pedig az elhanyagolást jelölték meg fő okként a gyámhivatalok.

2. ábra. Védelembe vett gyermekek és az ezer kiskorú lakosra jutó védelembe vett kiskorúak száma, 2009–2015

Forrás: Itt, továbbá az 1. és 4. táblázatnál, valamint a 4. ábránál a KSH 1210. számú OSAP-adatgyűjtése: Jelentés a gyámhatóság tevékenységéről. 2012-ig a települési önkormányzatok jegyzőinek, 2013-tól a járási gyámhivatalok adatai.

Amennyiben a bíróság bizonyítottan találja, hogy a szülő neki felróható magatartásával a gyermeke épségét, javát súlyosan sérti vagy veszélyezteti, az igen komoly jogkövetkezményekkel járhat, a bíróság megfoszthatja őt a gyermek feletti felügyeleti jogától. A gyámhivatalok nyilvántartása szerint a vizsgált időszak minden évében előfordult, hogy szükség volt a szülői felügyelet megfosztását elrendelő bírósági ítélet meghozatalára.

A szülői felügyelet megszüntetésével járó esetekre jellemző, hogy legtöbbször több kiskorú is érintett ugyanabban az ügyben. Az esetek kétharmadában szinte mindig az vezetett a jogfosztáshoz, hogy a szülő nem változtatott a magatartásán, életvitelén vagy körülményein annak érdekében, hogy a gyermekére veszélyes körülmény elháruljon. A szülői felügyeletről lemondani nem lehet, az jogilag a gyermek halálával vagy annak nagykorúságával szűnik meg. A relatív alacsony érintettségi szám vizsgálata során nem tekinthetünk el attól a tényről, hogy ezen esetek háttérében mindig olyan súlyos, bizonyított tény állapít meg a bíróság, amely okán kimondhatja: a szülő alkalmatlan arra, hogy a gyermeke neveléséről, felügyeletéről, képviseléről a mindennapokban gondoskodjon.

1. táblázat

*A szülői felügyelet megszüntetésére vonatkozó adatok
(esetszám)*

Megnevezés	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
	év						
A szülői felügyelet megszüntetése iránti perindítások száma	128	124	120	137	93	119	123
Ebből:							
a gyermek súlyos elhanyagolása, veszélyeztetése	..	23	30	26	34	31	44
a gyermek ellen elkövetett szándékos bűncselekmény	..	7	2	6	2	9	6
a szülő nem változtatott magatartásán, életvitelén, körülményein	..	94	88	105	57	79	73
A szülői felügyelet megszüntetése iránti perekben érintett szülők száma	181	167	172	193	129	107	115
Ebből:							
a bíróság a keresetnek még abban az évben helyt adott	125	163	163	114	131	55	82
A szülői felügyelet megszüntetése iránti perekben érintett gyermekek száma	200	185	200	214	161	150	125
Ebből:							
a bíróság a keresetnek még abban az évben helyt adott	140	184	181	126	168	81	95

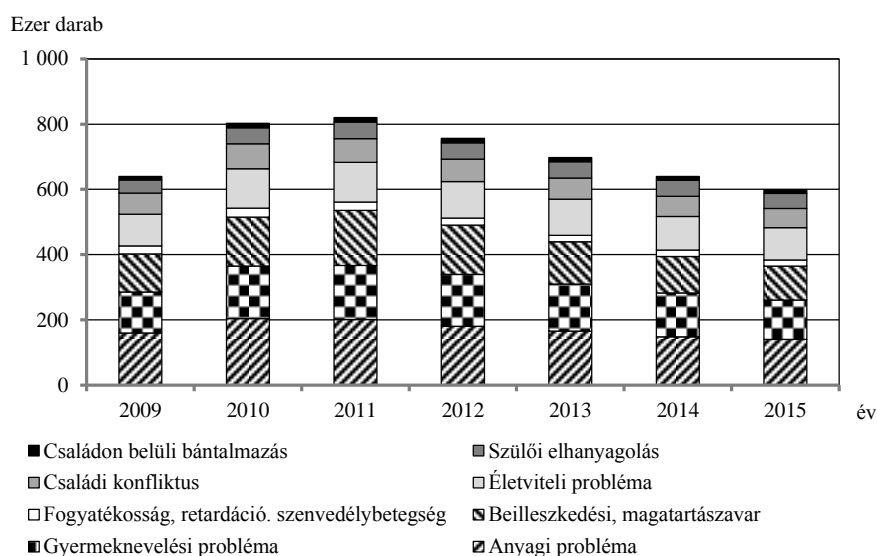
4. Bántalmazási esetek a gyermekjóléti szolgálatok hatáskörében

A gyermekjóléti szolgálatoknál megforduló gyermekek esetében nagyon ritka, hogy csak egyetlen olyan probléma lenne a családban, amely miatt a szolgálat munkatársainak segítségére szorulnak. Az elmúlt időszakban a szolgálatok gondozásában részesült, évente mintegy 140 ezer kiskorúnál átlagosan legalább 5-6 problémát azonosítottak a szakemberek.

Az összes kezelt probléma 60–65 százalékát leggyakrabban az anyagi, a gyermeknevelési és beilleszkedési gondok tették ki, azonban a bántalmazás és az elhanyagolás, illetve az ezekkel összefüggő családi konfliktus is minden évben a problémák megközelítőleg egyötödét jelentette. A gyermekjóléti szolgálatok nyilvántartása

szerint a gondozott gyermekek 13-14 százalékának fő problémája bántalmazásból vagy elhanyagolásból fakadt. Mivel a problémák igen ritkán jelentkeznek önmagukban, az alproblémákhoz szinte minden esetben más jellegű veszélyeztető tényező is járult. 2015-ben a gyermekjóléti szolgálatok összesen 11 ezer gyermekbántalmazást tartottak nyilván, és 45 ezer esetben regisztráltak szülői elhanyagolást.

3. ábra. A gyermekjóléti szolgálatoknál megjelent gyermekek problémái, 2009–2015

2. táblázat

A gyermekjóléti szolgálatok által ellátott gyermekek száma a regisztrált fő probléma szerint, 2009–2015 (fő)

Megnevezés	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
	év						
Gyermekjóléti szolgálatok által ellátott gyermekek száma összesen	127 219	145 377	140 793	145 324	140 843	139 287	133 707
Ebből:							
azon gyermekek száma, akiknél a fő probléma fizikai, szexuális, lelki bántalmazásból fakad	4 442	4 946	4 326	4 448	3 942	4 396	3 949
azon gyermekek száma, akiknél a fő probléma a családon belüli elhanyagolásból fakad	..	..	..	14 870	15 520	15 326	14 212

A bántalmazottak mellett az elhanyagolt gyermekek statisztikai számbavételére 2012-től van lehetőség. Az „új” fogalom és kategória megjelenésével azonban érdemben nem csökkent a bántalmazással érintett kiskorúak száma a nyilvántartásokban.

3. táblázat

A gyermekjóléti szolgálatok által gondozott bántalmazott és elhanyagolt gyermekek száma, 2009–2015 (fő)

Év	Családon belül			Családon kívül			Családon belül	
	fizikailag	lelkileg	szexuálisan	fizikailag	lelkileg	szexuálisan	fizikailag	lelkileg
	bántalmazott						elhanyagolt	
	gyermekek száma							
2009	3 163	6 107	222	863	867	122	..	..
2010	2 414	5 046	257	773	752	126	12 541	9 881
2011	2 316	4 773	252	582	656	102	13 167	10 973
2012	2 031	4 368	265	501	605	86	11 879	14 712
2013	2 053	3 726	288	359	344	83	14 062	14 839
2014	2 128	3 421	185	411	337	114	14 673	14 487
2015	2 099	3 372	334	379	304	100	14 444	11 921

A rendelkezésünkre álló 2015. évi információk alapján a gyermekjóléti szolgálatok által ismertté vált erőszakos cselekmények 88 százaléka családon belül történt, az így bántalmazott kiskorúak 58 százaléka lelki, 36 százaléka testi, 6 százaléka szexuális jellegű cselekménynek esett áldozatul. A családon kívüli történésekre jellemző, hogy minden második esetben a fizikai bántalmazás igazolódik be. A kiderült és kezelt bántalmazások közül szexuális jellegű 434 esetben érte kiskorút.

Külön kategóriát képez a családon belüli elhanyagolás, amely olyan eseteket foglal magában, ahol a szülő, illetve a gondviselő rendszeresen elmulasztja a gyermek alapvető szükségleteinek kielégítését, védelmét, felügyeletét, ezzel ártalmat okoz, vagy ennek veszélyével fenyegeti a gyermeket. Egyik formája a lelki elhanyagolás, amely az érzelmi biztonság, az állandóság, a szeretetkapcsolat hiányára, a gyermek érzelmi kötődésének durva mellőzésére, elutasítására terjedhet ki, de ezek közé sorolható az is, ha gyermek jelenlétében történik másra irányuló erőszakos, durva, támadó magatartás. A fizikai elhanyagolás az alapvető fizikai szükségletek, a higiénés feltételek, a felügyelet hiányát foglalja magában, de idesorolható az orvosi ellátás elmulasztása, az orvosi utasítások be nem tartása, a védőoltások beadatásának indokolatlan elutasítása és késleltetése is. A 2015. évben a gyermekjóléti szolgálatok elhanyagolással összefüggésben 26 365 kiskorú sorsát kísérték figyelemmel. Az

esetek száma az elmúlt 5 évben mintegy 20 százalékkal emelkedett. Ugyan a két kategória egymástól elvonatkoztathatatlan és a testi elhanyagolás lelki következményeket is von maga után, az elhanyagolási esetek valamivel több, mint felében a szülő elsősorban fizikailag hanyagolta el gyermekét, és a további 45 százalékban lelki sérülést okozott a nemtörődömség.

Bántalmazottak az átmeneti otthonokban

A bántalmazott gyermek és szülője gyakran menekül a családok átmeneti otthonába a bántalmazó elől. Ilyen esetekben a lakhatás biztosítása mellett az érintettek megsegítésére az otthon szakemberei mellett a probléma megoldásába bekapcsolódik a lakóhely szerinti gyermekjóléti szolgálat, a tartózkodási hely szerinti gyámhatóság is. Átmeneti otthonba a 2015. évben közel 8 ezer kiskorú került, közülük minden negyedik gondozott a bántalmazást vagy a családon belüli konfliktust jelölte meg az ellátás igénybe vételének fő okaként. Igaz, ez jelentősen elmarad a minden második esetet érintő lakhatási problémák mögött.

Forrás: A KSH 1775. számú OSAP-adatgyűjtése: A gyermekjóléti alapellátások működési adatai.

5. A gyámhatóságok feladatai a hozzátartozók közötti erőszakos cselekmények esetén

A gyermekjóléti szolgálatok ellátási, gondozási feladatkörén túlmutató esetekben a területileg illetékes gyámhatóságé lesz a főszerep. A gyermekjóléti szolgálatok és a gyámhatóságok együttműködésére jellemző adat, hogy 2015-ben a gyámhivatalok a gyermekjóléti szolgálatok javaslatára vettek védelembe minden második kiskorút. A gyámhatóság mellett, hogy feljelentést tehet a gyermek ellen elkövetett bűncselekmény felfedezése esetén, a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távollattartásról szóló törvény¹² szerinti családvédelmi koordinációért felelős szervként is köteles eljárni.

A gyámhatóságoknál keletkező évi 1200–1600 bántalmazással kapcsolatos eljárás 80 százaléka hivatalból és nem a bántalmazott kérésére indul. Az eljárásokban a

¹² 2009. évi LXXII. törvény a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távollattartásról.

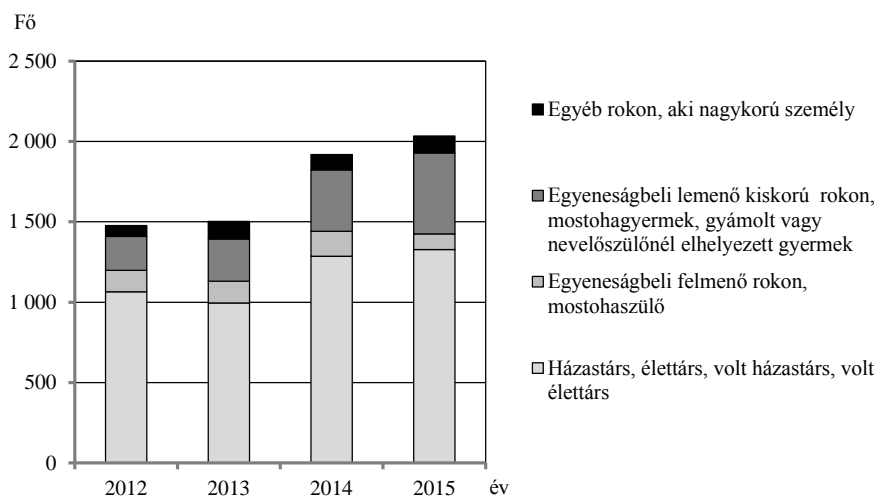
bántalmazást elszenvedő személy jellemzően házastársi, élettársi kapcsolatot tart fenn a bántalmazójával, és csak minden negyedik esetben fordul elő, hogy más jellegű kapcsolat fűzi őket egymáshoz. A gyámhivatalok által kezelt hozzátartozói bántalmazási ügyben a kiskorú érintettek száma évről évre úgy emelkedik, hogy az esetek számossága is növekszik. A hozzátartozók közötti erőszak kiskorú áldozatainak körében nem csak vér szerinti gyermekek, de gyámság és nevelőszülői gondozás alatt álló kiskorúak is előfordulnak.

4. táblázat

A gyámhivataloknál előforduló bántalmazási eljárásokban indított ügyek jellemzői (esetszám)

Megnevezés	2012.	2013.	2014.	2015.
	év			
Bántalmazási ügyben indult eljárások száma	1 362	1 235	1 623	1 624
Ebből				
a bántalmazott bejelentésére indult eljárások száma	227	156	408	298
a hivatalból indított eljárások száma	1 135	1 079	1 215	1 326
a házastárs, élettárs, volt házastárs, volt élettárs a bántalmazott	1064	996	1286	1328
a kiskorú gyermek a bántalmazott	210	263	383	503

4. ábra. A hozzátartozók közötti erőszak áldozatainak kapcsolata a bántalmazójával, 2012–2015

A gyámhivatalok tudomására jutó, hozzátartozók közötti erőszak áldozatai közül minden második érintett házastársi vagy élettársi kapcsolatban áll, illetve állt az őt bántalmazó személlyel. Az ezt követő leggyakoribb rokonsági kapcsolat viszont az egyenes ágbeli leszármazásból adódott, és a bántalmazás elszenvedője még nem érte el a nagykorúságát.

6. A gyermekbántalmazás és a büntetőjog

A gyermekbántalmazással kapcsolatos zéró tolerancia jegyében a gyermekekkel szembeni fizikai, érzelmi és/vagy szexuális visszaéléseket, valamint a gyermekek elhanyagolásának bizonyos eseteit a büntetőjog is tilalmazza (*Árki–Scheiber–Kovács* [2013]).

Noha a Gyvt. 2005-ös módosítása megtiltotta a testi fenytés mint nevelési eszköz használatát, a társadalom többsége hallgatólagosan továbbra is elismeri a „házi fenytelmezési jogot” (*Katonáné Pehr* [2012]). Tágabb kontextusban azonban a gyermekbántalmazás a családon belüli erőszak egy típusát képezi, amely csoportba az intím partnerek közötti erőszak, az idős személyekkel szembeni rossz bánásmód, valamint a gyermekek közötti erőszak is beletartozik. A gyámhatóságoknak a hozzátartozók közötti erőszakkal kapcsolatos családvédelmi koordinációs feladatain túlmenően elsősorban a rendórség hivatott a gyermekbántalmazási esetek kivizsgálására, az ide vonatkozó intézkedések meghozatalára.¹³ Az egyre inkább teret nyerő szemlélet szerint a család nem lehet a társadalomtól elzárt rendszer, annak diszfunkciós működése az egész társadalom közérzetére kihathat, azaz „a családon belüli erőszak nem magánügy, hanem a legszélesebb nyilvánosságot érintő kérdés” (*Szociális és Családügyi Minisztérium* [1999], *Tóth* [2013]).

A témával foglalkozó módszertani ajánlások a gyermekbántalmazás kapcsán jelentősen tágították azoknak a büntetőjogi tényállásoknak a körét, amelyek közvetve vagy közvetlenül a kiskorúak sérelmével járhatnak, és amelyek megvalósulása gyermekbántalmazásra utalhat. Idetartozik tehát a Btk. (Büntető törvénykönyv) alapján az emberölés, a testi sértés, a kényszerítés, a szexuális erőszak (beleértve a régi Btk. szerinti erőszakos közösülést és szemérem elleni erőszakot), a szexuális visszaélés (beleértve a régi Btk. szerinti megrontást), a szexuális kényszerítés, a szemérem sértés, a vérfertőzés, a gyermekpornográfia, a prostitúció elősegítése, a gyermekprostitúció kihasználása, a kerítés, a kiskorú veszélyeztetése és a gyermekmunka (*Tóth*

¹³ Az Országos Rendőrfőkapitány 13/2003. (III.27.) ORFK intézkedése a családon belüli erőszak kezelésével és a kiskorúak védelmével kapcsolatos rendőri feladatok végrehajtására.

[2013]).¹⁴ Az új Btk.¹⁵ értelmében, amennyiben a gyermek súlyos bűncselekmény áldozatává válik (erős felindulásban elkövetett emberölés, háromévi szabadságvesztésnél súlyosabban büntetendő szándékos súlyos testi sértés, emberrablás, emberkereskedelem, személyi szabadság megsértése, illetve a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények), az a sértett gyermek huszonharmadik életévének betöltéséig (vagy addig az időpontig, amikor ezt betöltötte volna) nem évül el (Tóth [2013]).

Az igazságügyi adatok értelmezésénél figyelembe kell venni, hogy az egyes bűncselekménytípusok esetében az ismertté vált sértettek számát befolyásolhatja az adott évi felderítési hatékonyság is, vagyis nem feltétlenül a bűnözés kiterjedtségében, esetszámában bekövetkezett változások állnak a háttérben.

7. A gyermekbántalmazáshoz köthető bűncselekmények kiskorú sértettjei¹⁶

A gyermekbántalmazás szempontjából figyelembe vehető bűncselekménytípusok közül a kiskorúak száma a testi sértés esetén a legmagasabb, ennek egyik oka lehet, hogy ez a legnagyobb számban regisztrált személy elleni bűncselekmény. A második leggyakoribb bűncselekmény a kiskorú veszélyeztetése, amely a gyermekbántalmazás szempontjából speciális kategória, hisz sértettje kizárólag kiskorú személy, elkövetője pedig „a kiskorú nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles személy”¹⁷ lehet. Szinte kizárólag kiskorú sértettel szemben elkövetett cselekmény még a szexuális visszaélés, a gyermekpornográfia, illetve a gyermekprostitúció kihasználása.

A nemcsak kiskorúak ellen elkövethető bűncselekmények közül a kiskorú sértettek aránya a szexuális erőszak, valamint a szexuális kényszerítés esetében a legjelentősebb, az összes sértett 50 százalékát is meghaladó. A szexuális erőszak tekintetében ráadásul majdnem háromszor annyi gyermekkorú (14 évesnél fiatalabb) sértettet regisztráltak, mint amennyi 14 és 17 év közötti fiatalkorút.

¹⁴ A továbbiakban a vérfertőzés, prostitúció elősegítése és gyermekmunka tényállásaival kis elemszámuk és módszertani megfontolások miatt nem foglalkozunk.

¹⁵ 2012. évi C. törvény a Büntető törvénykönyvről. Hatályba lépés: 2013. július 1.

¹⁶ Az előző fejezetben felsorolt bűncselekmények többségének lehetnek felnőtt korú sértettjei is, az elemzés szempontjainak megfelelően a továbbiakban csak a kiskorú sértetteket vizsgáljuk.

¹⁷ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 208. §.

5. táblázat

A gyermekbántalmazáshoz köthető, regisztrált bűncselekmények ismertté vált sértettjeinek száma, 2015
(fő)

Bűncselekmény	Összes	Kiskorú (0–17 éves)			Nagykorú (18 éves és idősebb)	Kiskorú sértettek aránya az összes sértetthez viszonyítva (%)
		Gyermekkorú (0–13 éves)	Fiatalkorú (14–17 éves)	Összes		
		sértett				
Testi sértés	12 627	855	1 190	2 045	10 582	16,2
Kiskorú veszélyeztetése	1 615	1 021	573	1 594	21	98,7
Szeméremsértés	467	75	77	152	315	32,5
Szexuális erőszak	419	186	68	254	165	60,6
Emberölés	223	17	3	20	203	9,0
Gyermekpornográfia	218	144	70	214	4	98,1
Kényszerítés	120	16	19	35	85	29,2
Szexuális visszaélés	107	70	36	106	1	99,1
Szexuális kényszerítés	95	19	29	48	47	50,5
Kerítés	81	3	29	32	49	39,5
Gyermekprostitúció kihasználása	49	3	43	46	3	93,9

Forrás: Itt, továbbá az 5. ábránál, valamint a 6. és 7. táblázatnál az Egységes nyomozó hatósági és ügyész-ségi bűnügyi statisztikai rendszer 2016. november 29-i állapota.

Az adatok idősoros összehasonlítása során megállapítható, hogy a gyakrabban előforduló, a sértettek nagyobb számával járó bűncselekménytípusok (például kiskorú veszélyeztetése, szexuális erőszak) esetében a kiskorú sértettek aránya nagyrészt állandó volt a 2009 és 2015 közötti években. A legnagyobb elemszámban előforduló testi sértésnek 2011-ben volt a legtöbb kiskorú áldozata abszolút és relatív értelemben is; a regisztrált 3 725 kiskorú sértett majdnem a duplája a 2015-ben ismertté vált esetek áldozatainak; míg 2011-ben a testi sértést elszenvedők 26,1 százalékát tették ki a kiskorú sértettek, ugyanez az arány 2015-re 16,2 százalékra csökkent.

A kisebb esetszámú bűncselekményeknél valamivel nagyobb volt az ingadozás a vizsgált években, nemcsak az összes sértett számát, de a kiskorúak arányát is figyelembe véve. A legjelentősebb változások a kényszerítés és a kerítés tényállásainál következtek be. A kifejezetten kis sértetti számmal előforduló kerítésnek a 2010-es 15,6 százalékos kiskorú sértetti aránya évről évre növekedve 2015-ben már elérte a 39,5 százalékot. A szeméremsértés regisztrált sértettjeinek száma 2009 és 2015 között több mint duplájára emelkedett, de a kiskorúak aránya a 2009-es 38,2 helyett 32,5 százalékra mérséklődött az összes sértetten belül. Az emberölés áldozatainak

száma – ezen belül a kiskorúak aránya – jelentősen csökkent hat év alatt: a 2015-ben emberölés áldozatául esett személyek 9 százaléka volt kiskorú a 2009-es 11,3 százalékhoz képest.

6. táblázat

Kiskorú sértettek arányának alakulása a gyermekbántalmazáshoz köthető bűncselekménytípusok körében (százalék)

Bűncselekmény	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
	év						
Testi sértés	18,6	19,0	26,1	24,5	17,8	17,4	16,2
Kiskorú veszélyeztetése	96,3	97,0	100,0	100,0	99,9	98,2	98,7
Szeméremcsérelés	38,2	41,9	41,7	36,8	39,0	37,7	32,5
Szexuális erőszak	59,8	62,1	59,5	55,8	55,5	56,2	60,6
Gyermekpornográfia	96,3	80,4	89,0	98,3	99,9	96,4	98,2
Emberölés	11,3	10,7	10,8	11,3	7,9	14,0	9,0
Kényszerítés	25,2	41,1	33,3	36,8	36,0	31,8	29,2
Szexuális visszaélés	98,5	98,9	99,4	99,4	98,4	99,2	99,1
Szexuális kényszerítés	..	..	..	..	28,6	39,4	50,5
Kerítés	32,4	15,6	24,5	24,7	35,5	36,5	39,5

8. A kiskorúak sérelmére a családon belül elkövetett bűncselekmények

Az egyes bűncselekménytípusok esetében a rendőrségi statisztikák általában nemcsak a sértettek életkorát rögzítik, hanem az elkövető és a sértett között fennálló kapcsolat típusát is. Természetesen erre csak akkor van lehetőség, ha a bűncselekmény elkövetője ismertté vált, ez az információ azonban szintén lehetőséget kínál a családon belüli erőszak és azon belül is a gyermekbántalmazás előfordulásának becslésére, számszerűsítésére. Jelen elemzésben további bontás nélkül csupán a családi kapcsolat meglétét vizsgáltuk az egyes bűncselekménytípusok kiskorú sértetteinek esetében: a gyermekbántalmazás a tapasztalatok szerint ugyanis korántsem csak a szülő-gyermek viszonyrendszerében értelmezhető, annak elkövetői ugyanúgy lehetnek nagyszülők, testvérek, mostohaszülők vagy egyéb, a gyermekkel rokoni viszonyban álló személyek is.

7. táblázat

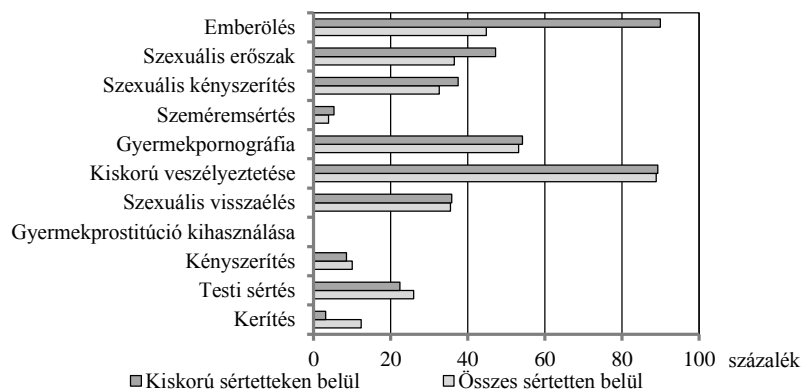
Ismertté vált, gyermekbántalmazáshoz köthető bűncselekmények sértettjeinek száma életkor és az elkövetővel való kapcsolat szerint, 2015
(fő)

Bűncselekmény, kapcsolat	Összes	Kiskorú (0–17 éves)		
		Gyermekkorú (0–13 éves)	Fiatalkorú (14–17 éves)	Összes
		sértett		
Kerítés összes sértettje	81	3	29	32
Ebből:				
elkövetővel családi kapcsolatban	10	1	0	1
Testi sértés összes sértettje	12 627	855	1 190	2 045
Ebből:				
elkövetővel családi kapcsolatban	3 282	321	137	458
Kényszerítés összes sértettje	120	16	19	35
Ebből:				
elkövetővel családi kapcsolatban	12	1	2	3
Szexuális visszaélés összes sértettje	107	70	36	106
Ebből:				
elkövetővel családi kapcsolatban	38	22	16	38
Kiskorú veszélyeztetésének összes sértettje	1 615	1 021	573	1 594
Ebből:				
elkövetővel családi kapcsolatban	1 436	968	455	1 423
Gyermekpornográfia összes sértettje	218	144	70	214
Ebből:				
elkövetővel családi kapcsolatban	116	110	6	116
Szeméremsértés összes sértettje	467	75	77	152
Ebből:				
elkövetővel családi kapcsolatban	18	5	3	8
Szexuális kényszerítés összes sértettje	95	19	29	48
Ebből:				
elkövetővel családi kapcsolatban	31	8	10	18
Szexuális erőszak összes sértettje	419	186	68	254
Ebből:				
elkövetővel családi kapcsolatban	153	99	21	120
Emberölés összes sértettje	223	17	3	20
Ebből:				
elkövetővel családi kapcsolatban	100	15	3	18

A gyermekbántalmazás szempontjából különösen fontos és a bűncselekménytípusok között éles határt szab az a tény, hogy a sértett rokoni kapcsolatban állt-e a bűnelkövetővel. Családi kapcsolat 2015-ben legkevésbé a gyermekprostitúció (nem volt) és a szeméremszétség (3,9 százaléknál fordult elő) érintettjeinél állt fenn. Hasonlóan alacsony volt ez az arányszám a kényszerítés esetében: itt a sértettek 10 százaléka állt családi kapcsolatban a bűncselekmény elkövetőjével. Ugyanakkor a szexuális erőszak sértettjeinek 36,5 százaléka, a gyermekpornográfia áldozatául esett személyeknek pedig 53,2 százaléka az elkövető családtagjaként vált annak áldozatává. A vizsgált cselekménytípusok közül azoknál volt a legnagyobb az aránya a sértett-elkövető családi kapcsolatának, amelyeket jellemzően kiskorúak ellen követnek el.

A korcsoportok közötti különbségtétel elsősorban a nagyobb sértetti számú bűncselekményeknél releváns, így például míg a gyermekkorúak ellen testi sértést elkövetők 37,5 százaléka volt családtag, addig a fiatalok (14–17 éves) sértettek esetében már csak 11,5 százalék. A szexuális visszaélést tekintve ez pont fordítva van. A gyermekkorú sértettek 31,4 százaléka állt családi kapcsolatban az elkövetővel, a fiatalokéknak viszont már 44,4 százaléka. A legjelentősebb eltérés a gyermekpornográfia tekintetében mutatkozik, ahol – a kisebb elemszám okán is – 53,2 százalékos volt a családi kapcsolatban áldozattá válás aránya. A gyermekkorú sértettek 76,4 százaléka állt rokoni kapcsolatban az elkövetővel, míg a fiatalok sértettek között ez az arány 8,6 százalékos volt.

5. ábra. Az elkövetővel családi kapcsolatban álló sértettek aránya a gyermekbántalmazáshoz köthető, regisztrált bűncselekmények szerint, 2015

A gyermekbántalmazás kapcsán a rendőrségi statisztikából elsősorban nagyobb elemszámú bűncselekménytípusok, például kiskorú veszélyeztetése vagy a gyermekpornográfia esetében az szűrhető le, hogy a kiskorú sértetteken, illetve az összes sértetten belül hasonló azoknak az aránya, akik a velük szemben bűncselekményeket elkövetőkkel családi kapcsolatban álltak. Ugyanakkor ez az arány jelentősen eltérő

lehet attól függően, hogy a kiskorú sértett betöltötte-e a 14. életévét. A gyermekkorú népesség nagyobb száma ellenére a vizsgált bűncselekménytípusok többségében számszerűen is többen voltak a fiatalkorú sértettek, ugyanakkor a gyermekkorú bántalmazottak számát tekintve – a nagyon kis elemszámú emberölés kivételével – minden esetben nagyobb volt azon elkövetők aránya, akik családi kapcsolatban álltak a sértettel. Tehát hiába csökkent bűncselekmény-típusonként a sértettek száma, a családon belüli erőszak aránya nem, vagy épphogy kedvezőtlenül változott.

8. táblázat

*Sértett-elkövető családi kapcsolatának fennállása egyes bűncselekménytípusok esetén, 2009–2015
(esetszám)*

Bűncselekmény, sértett	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
	év						
Emberölés	45	33	50	43	37	58	45
Ebből:							
gyermekkorú (0–13 éves)	20	15	16	19	14	26	14
fiatalkorú (14–17 éves)	2	1	1	2	0	0	2
Kiskorú veszélyeztetése	1 589	1 576	1 594	1 329	1 165	1 170	1 361
Ebből:							
gyermekkorú (0–13 éves)	1 106	1 014	1 020	927	833	809	943
fiatalkorú (14–17 éves)	453	537	574	402	331	350	409
Szexuális erőszak	72	103	71	57	55	74	96
Ebből:							
gyermekkorú (0–13 éves)	60	59	50	34	44	49	72
fiatalkorú (14–17 éves)	5	36	13	14	3	17	18
Szexuális visszaélés	5	8	9	12	9	13	23
Ebből:							
gyermekkorú (0–13 éves)	3	4	8	7	6	11	12
fiatalkorú (14–17 éves)	2	4	0	5	2	2	11
Testi sértés	697	856	774	823	796	1 035	1 095
Ebből:							
gyermekkorú (0–13 éves)	173	239	226	191	216	232	284
fiatalkorú (14–17 éves)	68	53	78	55	58	68	91

Forrás: Az Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészeti Bűnügyi Statisztika rendszerének 2016. november 29-i állapota.

A bántalmazási magatartásokat leszűkítve, csak a nagyobb elemszámú vagy súlyosabb bűncselekményekre fókuszálva igyekeztük azt is megvizsgálni, hogy az

elmúlt években hogyan alakult e cselekmények kiskorú sértettjeinek száma, ezen belül is kifejezetten azoké, akik valamely családtagjuktól szenvedték el az adott bűntettet. Láthatjuk, hogy a 2009-től kezdődően a családtag által elkövetett emberölések száma nagyjából stagnált, viszont amennyiben kiskorú esett ennek áldozatául, az jellemzően 14 év alatti volt. A családtagok által elkövetett szexuális erőszak és visszaélés bűncselekmények¹⁸ nagyságrendje sem változott, noha a kifejezetten kiskorúak, időskorúak és magatehetetlen személyek ellen elkövethető szexuális visszaélések száma 2015-ben majdnem megháromszorozódott a két évvel azelőtti értékhez képest. A kiskorúak veszélyeztetése tekintetében némi csökkenés figyelhető meg a 2009-es értékekhez képest, ami erőteljesebben jelentkezik a 14 év alatti gyermekek esetében. Kifejezetten aggasztó a családtagok által elkövetett testi sértések számának változása, amely az összes sértett esetében különösen látványosan mutatkozik meg, de a kiskorú sértetteket vizsgálva is több, mint másfélszeres a növekedés.

9. Összefüggés a bántalmazási adatok között

A gyermekbántalmazás témájával foglalkozó szakemberek gyakran a gyermekvédelmi jelzőrendszer elégtelen működésének róják fel a bántalmazási esetek nem megfelelő felderítettségét. Az Állampolgári Jogok Országgyűlési Biztosa 2009-es vizsgálatában arra a következtetésre jutott, hogy az egészségügyi szolgáltatók jóval alacsonyabb arányban tettek eleget a jelzőrendszeri kötelezettségüknek, mint más szervek munkatársai, pedig a jelzés elmulasztása, ha nem is bántalmazó magatartásnak, de foglalkozás körében elkövetett gondatlanságnak minősül. A jelzés megtétele természetesen csak az első lépés, a bántalmazás felderítéséhez, megszüntetéséhez a gyermekvédelmi rendszer kiszámítható, hatékony, pontos működése is szükségeltetik. A protokoll pontos betartása ideális esetben a szakembereket is segíti, hiszen így együtt vehetnek részt a cselekvési, intézkedési terv kidolgozásában, és nagyobb védelmet élvezhetnek az elkövetővel szemben is.¹⁹

Az utóbbi évtizedekben vélhetően a Gyvt. és ehhez kapcsolódóan a gyermekvédelmi jelzőrendszer bevezetésének köszönhetően a felderített bántalmazások száma növekedésnek indult, ahogy a gyermekbántalmazás és -elhanyagolás jelensége is egyre nagyobb nyilvánossághoz jutott. Egyes szakemberek véleménye szerint azonban a

¹⁸ A cselekmények jelenlegi tényállásai csak 2013. július 1-jétől hatályosak, előtte a szexuális erőszak helyett az erőszakos közösülés és a szemérem elleni erőszak aggregált adatait adtuk meg, a szexuális visszaélés helyett a megrontásét.

¹⁹ http://www.gyermekbantalmasas.hu/images/stories/pdfek/OECD_-_Social_Policy_Division_-_Directorate_of_Employment_Labour_and_Social_Affairs.pdf

bántalmazások száma abszolút értékben is növekedett (*Révész [2004]*). A jelzőrendszer hatékony működése statisztikai eszközökkel azonban nagyon nehezen mérhető. Ugyan jogszabályban megfogalmazott jelzési kötelezettsége minden tagnak van, de a gyermekkel és családjával foglalkozó hatóságoknak alapvetően csak a gyermekjóléti szolgálatnál megjelent, veszélyeztetettnek minősített, vagy a gyámhatóság által védelembe vett gyermekekről van tudomása. Nagyon sok esetben az egészségügyi intézmények, illetve a nyomozóhatóságok tudják regisztrálni a nagyon súlyos – ezért látóköriükbe kerülő –, de egyéb problémakezelést még nem igénylő bántalmazás megtörténtét.

9. táblázat

Bántalmazás- és bűncselekménytípusok családon belüli sértettjeinek összehasonlítása, 2009–2015 (fő)

Bántalmazás- és bűncselekménytípus	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
	év						
A gyermekjóléti szolgálathoz beérkező jelzések	145 872	174 365	206 395	198 334	182 561	177 878	168 773
Gyermekjóléti szolgálatnál gondozott fizikailag bántalmazott	3 163	2 414	2 316	2 031	2 053	2 128	2 099
Rendőrségen nyilvántartott testi sértés regisztrált sértettje	241	292	304	246	274	300	375
Gyermekjóléti szolgálatnál gondozott lelkiileg bántalmazott	6 107	5 046	4 773	4 368	3 726	3 421	3 372
Gyermekjóléti szolgálatnál gondozott fizikailag elhanyagolt	..	12 541	13 167	11 879	14 062	14 673	14 444
Gyermekjóléti szolgálatnál gondozott lelkiileg elhanyagolt	..	9 881	10 973	14 712	14 839	14 487	11 921
Rendőrségen nyilvántartott kiskorú veszélyeztetése regisztrált sértettje	1 559	1 551	1 594	1 329	1 164	1 159	1 352
Gyermekjóléti szolgálatnál gondozott szexuálisan bántalmazott	222	257	252	265	288	185	334
Rendőrségen nyilvántartott szexuális erőszak regisztrált sértettje	65	95	63	48	47	66	90
Rendőrségen nyilvántartott szexuális visszaélés regisztrált sértettje	5	8	8	12	8	13	23

Forrás: A KSH 1775. számú OSAP-adatgyűjtése; A gyermekjóléti alapellátások működési adatai és az Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika rendszerének 2016. november 29-i állapota.

A különféle hatóságoktól származó, gyermekbántalmazásra vonatkozó adatok összehasonlítása ennél fogva igencsak korlátozott, azok nem kapcsolhatóak egyértel-

műen esetekhez. Az eddig leírtak összegzése gyanánt ezért mindössze arra lehet a rendelkezésünkre álló statisztikai információk által vállalkozni, hogy az egyes adattípusokban megjelenő tendenciákat összevetjük, és ebből próbálunk következtetésekre jutni a jelzőrendszer hatékonyságát illetően. Ehhez összefüggéseket kell keresnünk a bántalmazásról szóló információk eddigiekben említett forrásai között, amelyek leginkább az elszenvedett bántalmazás kategóriáiból indítható el. Erre a gyermekjóléti szolgálatoknál gondozott, különféle bántalmazási, illetve elhanyagolási típusok szerint csoportosított gyermekek száma, valamint az ezeknek megfeleltethető bűncselekmények éves adatainak összevetése a legalkalmasabb, amelyhez hozzávettük a gyermekvédelmi jelzőrendszer adatait.

Az összehasonlítás összességében elég nyugtalanító képet fest a bántalmazott gyermekek helyzetének változásairól. A gyermekjóléti szolgálatoknál gondozott, családon belüli bántalmazást elszenvedő gyermekek száma – ahogy azt már a 3. táblázatnál is láthattuk – jelentősen csökkent a 2009 és 2015 közötti években, a fizikailag bántalmazottak száma kétharmadára, a lelkiileg bántalmazottaké majdnem a felére. A lelki bántalmazást elszenvedők számában bekövetkezett drasztikus csökkenés pedig a fizikai és lelki elhanyagoltsággal kezelték arányának növekedésével indokolható. A konkrét testi sértést vagy szexuális bűncselekményt nem megvalósító bántalmazástípusokat – az adatok könnyebb kezelhetősége céljából – egységesen a kiskorú veszélyeztetése büntető törvénykönyvi tényállásával²⁰ vetettük össze, mindazon gyermekek számával tehát, akik valamely családtagjuktól szenvedték el a testi, értelmi, erkölcsi vagy érzelmi fejlődésüket veszélyeztető magatartásformát. Ugyanezekről a számokról a korábbiakban már elmondtuk, hogy a vizsgált időszakban csökkenést mutattak, a gondozottak számának enyhe növekedésével párhuzamosan ez akár a szolgálatok hatékony bűnmegelőző munkájára is utalhat.

Nem állapítható meg azonban ugyanez a tény a szexuális, valamint a testi bántalmazást elszenvedő gyermekek esetében. Előbbi vonatkozásában megfigyelhető, hogy mind a gyermekjóléti szolgálatnál kezelt, mind a rendőrségen regisztrált sértettek száma megnőtt a vizsgált időszakban, viszont ez alapján nem állapítható meg, hogy a látencia csökkenéséről vagy a számok abszolút értékű növekedéséről van-e szó. Utóbbi tekintetében fordított a helyzet: 2009 és 2015 között kétharmadára csökkent a családon belüli fizikai bántalmazás miatt a szolgálatoknál kezelt gyermekek száma, miközben a testi sértés elkövetővel családi kapcsolatban álló regisztrált kiskorú sértettjeinek száma a 8. táblánál már említett jelentős mértékben növekedett.

²⁰ 2012. évi C. törvény 208. § (1) A kiskorú nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles személy – ideértve a szülői felügyeletet gyakorló szülő, illetve gyám élettársát, továbbá a szülői felügyeleti jogától megfosztott szülőt is, ha a kiskorúval közös háztartásban vagy egy lakásban él –, aki e feladatából eredő kötelességét súlyosan megszegi, és ezzel a kiskorú testi, értelmi, erkölcsi vagy érzelmi fejlődését veszélyezteti, büntetett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A jelzőrendszeren érkezett jelzések és a bűncselekmények regisztrált sértettjeinek száma 2009-től két-három éven át egyértelműen növekvő tendenciát mutat. Előzetes feltevéseinket ez némiképp igazolja, mivel vélhetően összefüggésben van a látencia csökkenésével; eszerint több jelzés több feljelentéshez és eljáráshoz vezet. Sajnálatos módon a gondozottak száma ennek ellenére szintén csökkenő, pedig az adatok alapján a bántalmazások abszolút és relatív mennyisége nem lett kevesebb a jelzett időszakban. Összességében megállapítható, hogy a családon belüli erőszak, a gyermek elhanyagolása, veszélyeztetése vagy más, egyéb formában történő bántalmazása olyan társadalmi jelenség, amely nem oldható meg egyhamar, és a közvélemény figyelmének ráterelődése, valamint a látencia vélhető csökkenése ellenére sem lehet eleget beszélni róla, eleget tenni ellene.

Irodalom

- ÁRKI I. – SCHEIBER D. – KOVÁCS ZS. [2013]: Gyermekbántalmazás és elhanyagolás. *Gyermekgyógyászati Továbbképző Szemle*. XVIII. évf. 2. sz. 73–75. old. <https://www.antsz.hu/data/cms44879/BantaI.pdf>
- BABITY M. [2005]: *Gyermekbántalmazás – Felismerés, megelőzés, kezelés*. http://kulvarosialdozatsegites.hu/files/docs/gyermekbantalmazas_megelozes_kezeles.pdf
- KATONÁNÉ PEHR E. [2012]: A gyermekbántalmazás nemzetközi megítélése. In: *Virág Gy.* (szerk.): *OKRI Szemle*. 2. kötet. Budapest. http://okri.hu/images/stories/OKRISzemle2009/OKRISzemle_2011/012_pehr.pdf
- MOGYESZ (MÓDSZERTANI GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLATOK ORSZÁGOS EGYESÜLETE) [2006]: *Kézikönyv a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtók számára a gyermekekkel szembeni rossz bánásmóddal kapcsolatos esetek ellátásához és kezeléséhez*. Budapest. http://www.okm.gov.hu/letolt/kozokt/bantalmazas_kezikonyv_080409.pdf
- RÉVÉSZ GY. [2004]: *Szülői bánásmód – gyermekbántalmazás*. Új Mandátum Könyvkiadó. Budapest.
- SZOCIÁLIS ÉS CSALÁDÜGYI MINISZTERIUM [1999]: *Erőszak a családban*. Budapest.
- TÓTH N. [2013]: *Gyermekbántalmazás a családban. Szakdolgozat*. Miskolci Egyetem. Miskolc. http://midra.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_13959_section_6175.pdf
- VEKERDY T. [2005]: Gyermekbántalmazás 2. *Nők Lapja*. 6. sz. 68. old.
- WHO (WORLD HEALTH ORGANIZATION) [2016]: *Child Maltreatment Fact Sheet*. Geneva. <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs150/en/>

Summary

The authors attempt to clarify child abuse, an issue that is more and more accompanied by public awareness, using the statistical data of the Hungarian Central Statistical Office. It is vitally important in every society that children do not suffer physical, sexual or mental abuse. This idea is also reflected by the UN Convention on the Rights of the Child, which has been ratified by Hungary as well. The paper examines the efficiency of the Hungarian child protection signalling

system that follows the directives of the Hungarian Child Protection Act adopted in the wake of the convention. The authors introduce methods to avoid child abuse and give information on cases when child neglect/abuse is dealt with by the police due to a suspicion of criminal offence. Providing an overview of the literature on child abuse, they explore the extension, frequency and seriousness of this phenomenon characterized by a high degree of latency, based on data of family assistance and child welfare services, guardianship authorities and the police.